

hogy a táplálószereket ésszerűen hamisítsák, azaz olyformán, hogy a hamisított élelmiszer az egészségnak közvetlenül ne ártson".

## **A hatósági élelmiszer-ellenőrzés 1894-ig**

A 19. század elején kialakult a kémia egy tudományágnak nem tekinthető része a mezőgazdasági kémia. Ez 'Sigmond Elek megfogalmazása szerint többek között azt vizsgálja, hogyan hat pl. a trágyaösszetétel a növények, a takarmány-összetétel az állatok fajtajellegére, minőségére illetve a növények és állatok jellemzői miként befolyásolják az élelmiszerek tulajdonságait.

A debreceni, keszthelyi, magyaróvári felsőbb gazdasági tanintézet, később gazdasági akadémia vegytani tanszékén ilyen jellegű kutató munka folyt. Debrecenben 1869-ben Vedrődi Viktor, magyaróváron 1873-ban Ulbricht Richard gazdasági akadémiai tanár szervezte meg a vegykísérleti állomást. Ők a kutató-oktató munka mellett már korábban is vállaltak rendszeresen magánfelek, később a törvényhatóságok felkérésére különféle vizsgálatokat. Mint a tanintézet tanárai és az állomás vezetői a tanszék berendezéseit, felszerelését stb. használva, díj ellenében egymaguk végezték a vizsgálatokat, adtak szakvéleményt, szaktanácsot. A magyaróvári állomás vezetését 1884-ben Kosutány Tamás vette át.

A városi törvényhatóságok – különösen a közegészségügyi törvény hatályba lépése után – fontos feladatnak tekintették a tápszerek, mai nyelven az élelmiszerek ellenőrzését: romlottak-e, tartalmazznak-e egészségre ártalmas anyagokat.

Pesten ilyen jellegű vizsgálatokat szerény díj ellenében már korábban is végzett Molnár János, a Rókus Kórház gyógyszerésze, 1867-től a város vegyésze. A városegyesítés után, 1874-től a főváros vegyésze Balló Mátyás vegytanár lett. Ő a IV. kerületi főreáliskolában rendezte be "hivatalát". Az oktatómunka befejezése után, szabadidejét feláldozva tíz év alatt egymaga közel négyezer mintát vizsgált meg. A hivatal 1884-től Budapest Székesfőváros Vegyészeti és Tápszervizsgáló Intézete elnevezéssel folytatta működését. A tevékenység jellege fokozatosan megváltozik, egyre több egészségre nem ártalmas, de a fogyasztók anyagi érdekeit sértő tej-, vaj-, liszt-, szeszesital-hamisítást bizonyító vizsgálatot kell végezni. Segédvegyészek alkalmazásával 1890-ben már 2000 mintát vizsgálnak meg, amelyeket többnyire a kerületi előljárók, vásárfelügyelők küldenek be.

A földművelés-, az ipar- és a kereskedelemügyi miniszter intézkedésére 1881-ben a m.kir. Állatorvosi Tanintézet telepén két asszisztens és egy szolgálka alkalmazásával, Liebermann Leó a tanintézet kémiatanárának vezetésével borvizsgáló állomás kezdte meg működését. Az intézmény később önállósul,

többször költözik, majd 1892-től Országos m.kir. Chemiai Intézet és Központi Vegykísérleti Állomás elnevezéssel folytatja tevékenységét kibővített feladat- és jogkörrel. 1881-ben még csak 229, de 1893-ban évben már több, mint négyezer vizsgálatot végeznek.

Szegeden az 1879. évi árvíz után nagyszabású újjáépítési és városfejlesztési munkák kezdődtek. Ezek sikeres végrehajtására 1884-ben a város törvényhatósága az állami főreáliskolában létrehozta Szeged Város Vegyvizsgáló Hivatalát. A hivatal vezetője, egyben az iskola kémia tanára Csonka Ferenc. A jól felszerelt laboratóriumban ivóvizet, világítógázt, élelmiszereket vizsgált, szakvéleményt, szaktanácsot adott.

Kolozsváron a Ferenc József Tudományegyetem vegytani tanszékén 1889-ben kezdi meg működését Fabinyi Rudolf kémia tanár kezdeményezésére és vezetésével a Vegyvizsgáló Laboratórium. Az ipari, mezőgazdasági termékek pl. építőanyag, ásványolaj, szén, víz, bor vizsgálatában résztvesznek a tanszék tanársegédei, és az egyetemi hallgatók is.

Vegykísérleti állomást létesítenek még 1873-ban Lőcsén, 1874-ben Keszthelyen, 1883-ban Kassán és Pozsonyban az 1894 - 1949 közötti nagy korszakban országosan két budapesti intézmény és a magyaróvári, a keleti országrészben pedig a debreceni állomás válik meghatározóvá.

Az intézmények vezetői az állomás (intézet) vezető vagy igazgató, ill. minisztériumi besorolás esetén még a kísérletügyi fővegyész, igazgató, főigazgató címet is használják.

A szakemberek közül Balló Mátyás kémiai munkásságát, Fabinyi Rudolfnak a szerves kémiai kutatás, Kosutány Tamásnak pedig a növénytermesztési tudomány hazai megalapozását emelhetjük ki. Mindhárman a Magyar Tudományos Akadémia tagjai lettek.

A szakemberek munkásságukról a Magyar Chemiai Folyóiratban (1885), a Kísérletügyi Közleményekben (1898) és a Magyar Chemikusok Lapjában (1910), valamint számos más magyar és külföldi szaklapban, napilapban számolnak be.

## **Vegykísérleti és vegyvizsgáló állomások (1894-1945)**

Az úgynevezett mezőgazdasági ipari intézményeket, pl. Dohánytermelési Kísérleti Állomás (Debrecen 1887), Szeszkísérleti Állomás (Kassa 1900, Gödöllő 1908), Tej-kísérleti Állomás (Magyaróvár 1903), Gabona- és Liszt-kísérleti Állomás (Budapest 1928) egy-egy szakterület fejlesztésére hozzák létre.